

PIERWSZE WYNIKI BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH PRZY ULICY SUKIENNICZEJ 18 W GDAŃSKU

MONIKA KASPRZAK

<https://orcid.org/0009-0000-5125-6880>

Badaczka niezależna

IGOR URBAN

<https://orcid.org/0009-0004-9179-9547>

Badacz niezależny

PIOTR SAMÓŁ

<https://orcid.org/0000-0001-6021-1692>

Politechnika Gdańska

Streszczenie: Prowadzone od 2023 r. badania archeologiczne przy ul. Sukienniczej 18 w Gdańsku przyniosły bardzo interesujące wyniki, które pozwalają na wstępną rekonstrukcję wyglądu południowo-zachodniej części grodu. W trakcie prac odkryto relikty drewnianego kościoła z XII w. oraz pozostałości zabudowy mieszkalnej i gospodarczej ustawionej wzdłuż dróg na osi wschód-zachód i północ-południe. W XIII w. w miejscu pierwszego kościoła powstał cmentarz, przy którym stanął zapewne nowy kościół, znany ze źródeł pisanych. Na cmentarzu znaleziono osiem płyt nagrobnych – sześć granitowych, jedną wapienną i jedną z piaskowca. Integralną częścią wykopalisk są również szeroko zakrojone badania architektoniczne, przyrodnicze i antropologiczne.

Słowa kluczowe: wczesne średniowiecze, gród, kościół drewniany, cmentarzysko, zabudowa zrębowa

The first results of the archaeological survey at Sukiennicza 18 in Gdańsk

Abstract: The archaeological survey which has been conducted at Sukiennicza 18 in Gdańsk since 2023 has yielded interesting results which allow for a preliminary reconstruction of the appearance of the south western part of the marsh castle (a.k.a. hillfort in polish gród). Remains of a 12th-century wooden church were discovered as well as remains of housing and outbuildings or farm buildings along the roads on the north-south and east-west axis. In the 13th-century, on the site of the first church from the 12th-century, was created a cemetery belonging to the second church which is known from written sources. Eight tombstones have been found at the cemetery, six made of granite, one of limestone, and one of sandstone. The excavation also In the 13th-century, on the site of the first church from the

12th-century, was created a cemetery belonging to the second church which is known from written sources. wide-ranging architectural, environmental, and anthropological research.

Keywords: Early Medieval period, marsh castle, wooden church, cemetery, log buildings

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie dotychczasowych wyników badań archeologicznych prowadzonych przy ul. Sukienniczej 18 w Gdańsku (ryc. 1). Prace mają charakter interdyscyplinarny, łącząc klasyczną archeologię z szerokim spektrum analiz specjalistycz-

1. Fragment planu Gdańska z zaznaczonym miejscem badań archeologicznych przy ul. Sukienniczej 18

nych z zakresu nauk przyrodniczych, środowiskowych, historycznych i architektonicznych. Badania rozpoczęto jesienią 2023 r. Objęły one powierzchnię ok. 900 m², z czego do poziomu calca przebadano dotychczas ok. 60% stanowiska. W roku 2025 rozszerzono zakres badań o XVIII-wieczny budynek zlokalizowany na rogu ulic Grodzkiej i Sukienniczej. Prace będą kontynuowane w kolejnych sezonach. Uzyskane wyniki pozwalają już na wstępną rekonstrukcję stratygraficzno-przestrzenną stanowiska.

Szczególną wartością badanego obszaru jest odkrycie XII-wiecznego kościoła wraz z towarzyszącą mu zabudową mieszkalną i gospodarczą. Umożliwia to obserwację przemian przestrzennych, zachodzących wokół świątyni od momentu jej powstania do chwili rozbiórki. Jak dotychczas stanowisko przy ul. Sukienniczej 18 charakteryzuje się największą powierzchnią zachowanych reliktyw wczesnośredniowiecznych w obrębie gdańskiego grodu. Dla

porównania, badania prowadzone na sąsiedniej działce przez Zbigniewa Polaka¹ i Zbigniewa Misiuka², obejmujące obszar o podobnej wielkości, dostarczyły znacznie uboższego materiału wczesnośredniowiecznego, w dużej mierze zniszczonego przez fosę krzyżacką i schron z II wojny światowej. Na badanym obszarze stosunkowo płytkie posadowienie nowożytnych zabudowy sprzyjało natomiast dobremu zachowaniu reliktyw wczesnośredniowiecznych. Stwierdzono jednocześnie, że nawarstwienia z XIII w. oraz z okresu krzyżackiego zostały w znacznej mierze zniszczone w XVII w., podczas przygotowywania terenu pod nowożytną zabudowę³. Analizy dendrochronologiczne wskazują na stosunkowo późne zasiedlenie tej części grodu – w drugiej ćwierci XII w.

Większość badanego obszaru zajmowały budynki usytuowane wzdłuż dwóch dróg – jednej o przebiegu wschód-zachód i drugiej na osi północ-południe. Budynki mieszkalne i gospodarcze wykonane zostały głównie z okrągłaków w technice zrębowej, często z użyciem drewna pochodzącego z rozbiórki starszych konstrukcji (ryc. 2). W przeciwieństwie do badanej w latach powojennych części grodu⁴ oraz przy ul. Tartacznej⁵, gdzie odnotowano również konstrukcje słupowe i plecionkowe, tutaj dominowała technika zrębowa. Wykorzystywano przede wszystkim drewno mniej trwałe – sosnę, topolę, olchę, a nawet brzozę, natomiast dąb stosowano sporadycznie.

Budynki miały najczęściej plan zbliżony do kwadratu o wymiarach do 4,5 × 4,5 m. Zarejestrowano także budowle dwu- i trzyczłonowe. Były to domy parterowe, jednoprzestrzenne, z piecem w narożniku. Ze względu na słabszą jakość drewna w większości zachowały się jedynie dwa poziomy belek. Podłogi wykonywano z polepy, dylów lub desek, nierzadko wtórnie pozyskanych z poszycia statków.

Drogi i chodniki układano z desek na legarach, również z wykorzystaniem elementów poszycia okrętowego. Na uwagę zasługuje budynek w północno-wschodniej części stanowiska, wzniesiony z dokładnie obrobionych, kwadratowych belek (ryc. 3). Od strony południowej,

1 Z. Polak, Sprawozdanie z badań archeologicznych prowadzonych w sezonie 2006–2007 przy ulicy Grodzkiej 17 w Gdańsku, Warszawa – Gdańsk 2007, Uniwersytet Warszawski Instytut Archeologii, Pracownia Archeologicznych Badań Terenowych [maszynopis].

2 Z. Misiuk, *Wstępne wyniki badań archeologicznych przy ulicy Czopowej i Rycerskiej w Gdańsku (obszar grodu wczesnośredniowiecznego i zamku krzyżackiego) prowadzonych przez Muzeum Archeologiczne w Gdańsku jesienią 2009 roku*, [w:] *I Pomorska Sesja Sprawozdawcza*, red. M. Fudziński, Gdańsk 2016, s. 133–150.

3 A. Janczyńska, M. Janczyński, Opracowanie wyników oraz materiału z badań archeologicznych realizowanych w formie wyprzedzających ratowniczych badań na stanowisku Gdańsk-Śródmieście 1 AZP 12–44/118 (grodzisko wczesnośredniowieczne/zamek krzyżacki) na inwestycji pt.: Modernizacja istniejących chodników wraz z modernizacją nawierzchni jezdni w ul. Czopowej i ul. Dylinki w Gdańsku w ramach zadania pt.: „Rewaloryzacja ulic Głównego Miasta”, Gdańsk 2024, s. 15 [maszynopis w archiwum Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków].

4 R. Barnycz-Gupieniec, *Drewniane budownictwo w Gdańsku w X–XIII w.*, Gdańsk 1974.

5 Z. Misiuk, *Relikty zabudowy drewnianej*, [w:] *Tartaczna. Studium życia przedlokacyjnego Gdańska*, t. 1, red. S. Wadył, Z. Misiuk, E. Drozd-Wadył, Gdańsk 2024, s. 73–120.

2. Rzut reliktów XII-wiecznej zabudowy i sieci drożnej w południowo-wschodniej części grodu gdańskiego.
Widok z góry
Fot. I. Urban

3. Relikty XII-wiecznego domu zrębowego w północno-wschodnim narożniku stanowiska przy ul. Sukien-
niczej 18. Widok z góry
Fot. I. Urban

4. Relikty wielofazowego domu przy południowej krawędzi drogi zachód-wschód. Widok z góry
Fot. I. Urban

5. Relikty zabudowy zrębowej z XII w. odkrytej wzdłuż drogi na osi północ-południe. Widok z góry

Fot. I. Urban

przy ulicy, odkryto wielofazowy dom, funkcjonujący zapewne od czasu budowy kościoła do jego rozbiórki (ryc. 4). Z tego samego okresu pochodzą dwa budynki połączone sienią, usytuowane wzdłuż najstarszej drogi północ-południe (ryc. 5). W północno-zachodniej części badanego obszaru odsłonięto obiekt wstępnie interpretowany jako stajnia, w którym odkryto drewniane widły, ostrogę, wędzidło i końskie włosie (ryc. 6).

W przeciwieństwie do kościoła, którego realizacja wymagała udziału wyspecjalizowanych warsztatów budowlanych, jakość wykonania domów i ulic wskazuje raczej na budownictwo lokalne.

Materiał zabytkowy pozyskany w trakcie badań nie wskazuje na obecność w tym miejscu warsztatów wyspecjalizowanych rzemieślników. Dominującym zajęciem mieszkańców tej części grodu pozostawało rybołówstwo. Jednocześnie liczne ozdoby (m.in. bursztynowe pierścionki, paciorki, kabłączki skroniowe) dowodzą relatywnie wysokiego statusu społecznej części ludności. O wyjątkowej pozycji niektórych mieszkańców świadczy skarb odkryty pod podłogą jednego z domów, obejmujący ozdoby bursztynowe, posrebrzane lunule i monety. Odważniki kupieckie odkryte w jego sąsiedztwie wskazują na udział ich właściciela w handlu.

Równoległe z zabudową powstał drewniany kościół, datowany dendrochronologicznie na lata 30–40. XII w. Zlokalizowano go w południowo-zachodniej części stanowiska. Najprawdopodobniej został zbudowany na planie krzyża greckiego (ryc. 7–8). Ostateczne ustalenie kształtu wymaga przeprowadzenia badań pod ul. Sukienniczą. Do dziś zachowało się

6. Relikty zrębowego budynku (stajni?) przy północnej krawędzi drogi zachód-wschód. Widok z góry. Stajnia oznaczona strzałką. Poniżej droga na osi zachód-wschód

Fot. I. Urban

siedem poziomów belek o łącznej wysokości ok. 2 m. Konstrukcja na osi północ-południe ma szerokość 14 m, a na osi wschód-zachód odstępiono około 7 m. Obiekt, po rozebraniu górnej części, został zasypany piaskami i żwirami niezawierającymi materiału ruchomego. Dotychczas nawarstwienia wewnątrz konstrukcji zostały odstępione tylko punktowo w formie sondaży. Wewnątrz odkryto fragmenty drewnianej podłogi z dylów, będącej najstarszym i jedynym zachowanym poziomem użytkowym wewnątrz budowli (ryc. 7). Poziom ten pokrywa się z najstarszym horyzontem zabudowy mieszkalnej grodu.

7. Rzut reliktów wschodniej części XII-wiecznego kościoła. Widok z góry

Fot. I. Urban

Drewniany kościół funkcjonował prawdopodobnie do początku XIII w., kiedy został rozebrany. Dolne partie zasypano czystym drobnopiaszczystym piaskiem. Na nowo uzyskanym poziomie w XIII w. założono cmentarz, któremu towarzyszył zapewne nowy kościół znany z XIII-wiecznych źródeł pisanych⁶ (ryc. 9). Z powodu niezachowania się konstrukcji z tego okresu trudno jest określić jego wygląd. Prawdopodobnie odkryta część posadzki ceglanej z dwiema osadzonymi w niej płytami kamiennymi jest reliktem tej świątyni.

Północną granicę cmentarza wytyczała najprawdopodobniej droga na osi wschód-zachód. Natomiast od wschodu dochodzący do wspomnianej już drogi trakt na osi północ-południe. Granice południowa i zachodnia znajdowały się poza terenem badań.

Odkryto ok. 300 pochówków, w większości w prostokątnych, drewnianych trumnach, zorientowanych na osi wschód-zachód, z głową ku zachodowi. Zdecydowana większość pochówków złożona była bez wyposażenia. Cmentarz, najprawdopodobniej wraz z nowym kościołem, funkcjonował do czasu wybudowania ceglano- kamiennego zamku krzyżackiego w latach 30–40. XIV w.

Dotychczas odkryto osiem płyt nagrobnych. Sześć wykonano z miejscowego granitu, jedną z wapienia gotlandzkiego, a jedną z piaskowca. Na dwóch granitowych płytach

6 K. Jasiński, *Gdańska grupa kanonicka – karta z dziejów organizacji kościelnej średniowiecznego Gdańska*, [w:] *Gdańsk średniowieczny w świetle najnowszych badań archeologicznych i historycznych*, red. H. Paner, Gdańsk 1998, s. 72–83.

8. Zbliżenie na łączenie ścian kościoła, w dole dyle tworzące poziom użytkowy budynku. Widok od południa

Fot. I. Urban

9. Widok ogólny na południową część cmentarza. Widoczne dwie płyty granitowe na wtórnym złożu.

Widok z góry

Fot. I. Urban

wyryto krzyż łaciński (ryc. 10). Płyta z wapienia gotlandzkiego przedstawia rycerza w zbroi koliczej z mieczem i tarczą (ryc. 11). Ostatnia, z piaskowca, została znaleziona w dwóch częściach. Posiada wnękę na przedstawienie figuralne wykonane z miedzi lub mosiądzu (ryc. 12). Wstępnie wszystkie płyty pochodzą z najstarszej fazy cmentarza (XIII w.), choć nie można wykluczyć, że płyta z piaskowca pierwotnie stanowiła element wystroju architektonicznego zamku krzyżackiego lub właśnie kaplicy. Natomiast płyta przedstawiająca rycerza powiązana jest z pochówkiem *in situ* jeszcze z okresu funkcjonowania kościoła (ostatni raz wzmiankowanego w 1326 r.).

Integralną część opracowania stanowią analizy paleoekologiczne, archeobotaniczne i paleoparazytologiczne, pozwalające na odtworzenie historii środowiska. Kościół objęto także szczegółową dokumentacją architektoniczną z użyciem skanera laserowego (prace pod kierunkiem Piotra Samóła, skan: Szymon Kowalski z Politechniki Gdańskiej).

Płyty nagrobne odkryte w latach 2024–2025 zostaną poddane konserwacji oraz analizom przez historyków sztuki. Planowane są również badania antropologiczne (antropologia fizyczna, genetyka, datowania radiowęglowe, analizy izotopowe), które pozwolą określić pochodzenie pochowanych osób. W dalszej perspektywie możliwe jest przeprowadzenie badań porównawczych z materiałami z cmentarza pod Halą Targową.

10. Granitowa płyta nagrobna z krzyżem. Widok od wschodu

Fot. I. Urban

11. Płyta z wapienia z postacią rycerza. Widok od północy

Fot. I. Urban

Podsumowując, prowadzone od jesieni 2023 r. badania objęły ostatnią dużą parcelę na Zamczysku, dotychczas nierozpoznawaną archeologicznie. Wyniki uzupełniły część wiedzy o dawnym grodzie – wskazując na kontynuację głównego traktu biegnącego ze wschodniej części grodu do bramy zachodniej. Zaskoczeniem była jednak wyraźna granica między XII-wieczną zabudową a reliktyami drewnianego kościoła. Granica pomiędzy *sacrum* i *profanum* widoczna jest również w okresie funkcjonowania cmentarza i ceramicznej posadzki, należącej prawdopodobnie do kolejnej świątyni z XIII w.⁷ Trudny w interpretacji układ stratygraficzny wymaga dalszych badań, wspomaganych przez datowanie dendrochronologiczne i radiowęglowe. Możliwość precyzyjnego datowania odkrytych artefaktów i ich kontekstu archeologicznego jest kluczowa – istnieje bowiem szansa, że relikty cmentarzyska i kościołów (drewnianego i zbudowanego nad nim kamienno-ceglanego) dadzą odpowiedź (a przynajmniej materiał referencyjny dla pozostałych stanowisk) na temat zakresu przekształceń tego rejonu grodu, zarówno w okresie panowania Świętopełka (poł. XIII w.), jak i po podboju Gdańska przez zakon krzyżacki (XIV–XV w.).

7 M. Kasprzak, P. Samół, *Odkrycia na gdańskim Zamczysku związane z najstarszym kościołem grodowym (XII–XIII w.)*, „Wiadomości Konserwatorskie”, nr 83, 2025, s. 217.

12. Płyta z piaskowca z wnęką na przedstawienie figuralne wykonane z miedzi lub mosiądzu.

Widok od południa

Fot. I. Urban

BIBLIOGRAFIA

- Barnycz-Gupieniec R., *Drewniane budownictwo w Gdańsku w X–XIII w.*, Gdańsk 1974.
- Janczyńska A., Janczyński M., Opracowanie wyników oraz materiału z badań archeologicznych realizowanych w formie wyprzedzających ratowniczych badań na stanowisku Gdańsk-Śródmieście 1 AZP 12-44/118 (grodzisko wczesnośredniowieczne/zamek krzyżacki) na inwestycji pt.: Modernizacja istniejących chodników wraz z modernizacją nawierzchni jezdni w ul. Czopowej i ul. Dylinki w Gdańsku w ramach zadania pt.: „Rewaloryzacja ulic Głównego Miasta”, Gdańsk 2024 [maszynopis w archiwum Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków].
- Jasiński K., *Gdańska grupa kanonicka – karta z dziejów organizacji kościelnej średniowiecznego Gdańska*, [w:] *Gdańsk średniowieczny w świetle najnowszych badań archeologicznych i historycznych*, red. H. Paner, Gdańsk 1998, s. 72–83.
- Kasprzak M., Samół P., *Odkrycia na gdańskim Zamczysku związane z najstarszym kościołem grodowym (XII–XIII w.)*, „Wiadomości Konserwatorskie”, nr 83, 2025, s. 217.
- Misiuk Z., *Wstępne wyniki badań archeologicznych przy ulicy Czopowej i Rycerskiej w Gdańsku (obszar grodu wczesnośredniowiecznego i zamku krzyżackiego) prowadzonych przez Muzeum archeologiczne w Gdańsku jesienią 2009 roku*, [w:] *I Pomorska Sesja Sprawozdawcza*, red. M. Fudziński, Gdańsk 2016, s. 133–150.
- Misiuk Z., *Relikty zabudowy drewnianej*, [w:] *Tartaczna. Studium życia przedlokacyjnego Gdańska*, t. 1, red. S. Wadył, Z. Misiuk, E. Drozd-Wadył, Gdańsk 2024, s. 73–120.
- Polak Z., *Sprawozdanie z badań archeologicznych prowadzonych w sezonie 2006–2007 przy ulicy Grodzkiej 17 w Gdańsku*, Warszawa – Gdańsk 2007, Uniwersytet Warszawski Instytut Archeologii, Pracownia Archeologicznych Badań Terenowych [maszynopis].

O AUTORACH

Monika Kasprzak – archeolog, doktor nauk humanistycznych, badaczka niezależna współpracująca obecnie z firmą Archeoscan z Gdańska. Jej zainteresowania badawcze to badania archeologiczne miast, rozwój przestrzenny Gdańska, fortyfikacje miejskie.
e-mail: siekmon@poczta.onet.pl

Igor Urban – archeolog, magister nauk humanistycznych, badacz niezależny współpracujący obecnie z firmą Archeoscan z Gdańska. Jego zainteresowania badawcze to badania archeologiczne miast, rozwój przestrzenny Gdańska, archeologia konfliktu.
e-mail: igoru@poczta.fm

Piotr Samół – architekt i historyk, profesor Politechniki Gdańskiej, kierownik Katedry Historii Architektury i Konserwacji Zabytków na Wydziale Architektury PG. Jego zainteresowania koncentrują się na badaniach architektonicznych, praktyce konserwacji zabytków budownictwa oraz historii miast.
email: piosamol@pg.edu.pl